

การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพ
จากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของเกษตรกรชาว
ไรและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

The Driving to Sufficient Economy Philosophy for Change to Living and Market
Economy to Self-sufficient Economy of Sugarcane Farmers and Cassava
Plantation Farmers in Wichianburi District Phetchabun Province

พระมหาบุญเลิศ ช่วยธานี¹, พระมหาประกาศิต ฐิติปสิทธิกร²,

พระปลัดประพจน์ อยู่สำราญ³ และ อาภากร ปัญโญ⁴

Phramaha Boonlert Chauythanee¹, Phramaha Prakasit Thitipasitthikorn²,

Phrapalad Prapoj yusamran³ and Apakon Panyo⁴

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: ²prakasit.mcu@gmail.com

Received November 1, 2024; Revised December 29, 2024; Accepted December 30, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง 2) เพื่อเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง และ 3) เพื่อสร้างครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงที่สามารถพึ่งตนเองได้ เป็นการศึกษาแบบผสมวิธี ด้วยการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพโดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม การวิจัยเชิงปริมาณเก็บรวบรวมข้อมูลจากเกษตรกรอาสาสมัครจำนวน 300 คนเจาะจงเฉพาะผู้ที่เข้าร่วมฝึกอบรมหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต วิเคราะห์ข้อมูลโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงกับข้อมูลเชิงประจักษ์โดยใช้โปรแกรม LISREL ส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพเก็บข้อมูลภาคสนามโดยสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่มเฉพาะกับเกษตรกรแกนนำ 20 ครอบครัวที่เข้าร่วมขับเคลื่อนเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

ผลการวิจัยพบว่า

1. การเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ได้พัฒนาคู่มือให้ความรู้หลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิตที่เน้นให้เข้าใจวงจรชีวิตในไร่อ้อยและมันสำปะหลัง การวิเคราะห์ต้นทุนการดำรงชีวิตและการทำเกษตร ลดการพึ่งพาอาหารจากภายนอกตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อทดสอบความสัมพันธ์ พบว่า โมเดลสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ คือ ผลการทดสอบค่าไคสแควร์เท่ากับ 46.81 ($P=0.924$)

2. การเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีครอบครัวเกษตรกรแกนนำ 20 ครอบครัว ได้ผ่านการประเมินและออกแบบพื้นที่ในบริเวณบ้านสร้างแหล่งอาหาร และขยายผลจัดสรรพื้นที่ไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังสามารถลดรายจ่ายเกี่ยวกับวัตถุดิบปรุงอาหารอาหารเฉลี่ยอาทิตย์ละ 54 บาท และมีรายได้เพิ่มเฉลี่ยอาทิตย์ละ 150 บาท

3. การสร้างครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง 20 ครอบครัวที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีครอบครัวแกนนำได้ผ่านการประเมินการเปลี่ยนแปลง เกิดการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรอินทรีย์ภูน้ำหยด เกิดนวัตกรรมการเปลี่ยนแปลงในการดำรงชีวิตเกษตรกร 4 นวัตกรรม ประกอบด้วย 1) บัญชีครัวเรือนและสมุดต้นทุนประกอบอาชีพ 2) แผนผังพื้นที่อาหารของครอบครัว 3) เครือข่ายเกษตรกรในชุมชน 4) ศูนย์เรียนรู้การทำเกษตรอินทรีย์นายยศ และ 5) มีศูนย์ถ่ายทอดความรู้และแบ่งปันเมล็ดพันธุ์แก่เกษตรกร คือ ไร่พุทธานิเวศน์ภูน้ำหยด

นวัตกรรม องค์ความรู้ และต้นแบบการพัฒนาที่เกิดจากงานวิจัยชิ้นนี้สามารถนำไปเป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพการทำเกษตรตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เพื่อเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของเกษตรกรไทย เป็นแนวทางส่งเสริมให้เกษตรกรได้พึ่งตนเอง สร้างพลังของตนเอง สู้การพึ่งตนเองได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง; การเปลี่ยนแปลง; เศรษฐกิจแบบพึ่งตลาด; เศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง, เกษตรกรไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง

Abstract

This research aims to enhance agricultural capabilities based on the philosophy of the Sufficiency Economy, transforming livelihoods from market-dependent to self-reliant systems, and establishing

leading families capable of self-sufficiency. This mixed-methods research employed quantitative and qualitative approaches using participatory action research. Quantitative data was collected from 300 volunteer farmers, specifically those who participated in the "Life-Changing Farmer" training program. Data analysis involved examining the causal relationship model of lifestyles under the Sufficiency Economy concept using LISREL software. Qualitative data was gathered through in-depth interviews and focus group discussions with 20 leading farming families who participated in the program to shift livelihoods from market dependence to self-reliance based on the Sufficiency Economy philosophy.

The research findings are as follows:

1. **Enhancing Agricultural Capabilities:** A guide was developed to educate volunteer farmers, emphasizing understanding the life cycles of sugarcane and cassava, analyzing the costs of living and farming, and reducing reliance on external food sources, aligning with the Sufficiency Economy philosophy. The relationship test showed that the model was consistent with the empirical data (Chi-square = 46.81, $P=0.924$).

2. **Transforming Livelihoods:** Twenty leading farming families underwent assessments and designed their home areas to create food sources, expanding this to sugarcane and cassava fields. This resulted in an average weekly reduction of 54 baht in food ingredient expenses and an average weekly increase of 150 baht in income.

3. **Establishing Leading Families:** Twenty families underwent assessments, forming the Phu Nam Yod Organic Farming Community Enterprise. Four innovations emerged: 1) household accounting and occupational cost books; 2) family food area maps; 3) community farmer networks; 4) the Nai Yos Organic Farming Learning Center; and 5) the Phutha Niwet Phu Nam Yod farm, a knowledge and seed exchange center for farmers.

The innovations, knowledge, and development models derived from this research can serve as guidelines for enhancing agricultural potential based on the philosophy of the Sufficiency Economy. This approach aims to transform farmers' livelihoods from a market-dependent economy to a self-reliant economic system. It promotes farmers' self-sufficiency and empowerment, fostering sustainable self-reliance.

Keywords: Sufficiency Economy Philosophy; Transition; Market-Dependent Economy; Self-Sufficiency Economy; Sugarcane and Cassava Farmers

บทนำ

การทำการเกษตรของเกษตรกรไทยในปัจจุบันได้เอาวิธีการทางวิทยาศาสตร์มาใช้เพื่อพัฒนาผลผลิตให้ได้ตามความต้องการของตลาดมากกว่าการผลิตเพื่อบริโภคในครัวเรือน ทำให้เกษตรกรต้องเปลี่ยนแปลงระบบการทำเกษตรจากผลิตแบบเลี้ยงตัว (Self-sufficient economy) เพื่อเลี้ยงตัว กลายมาเป็นระบบการผลิตแบบเลี้ยงตลาด (Market economy) เพื่อสนองความต้องการของตลาด คือ ได้เปลี่ยนรูปแบบการผลิตที่เน้นพึ่งตนเอง (Self reliance) ผลิตเอง ใช้เอง กลายมาเป็นชนิดพึ่งระบบภายนอก ทั้งด้านทุน เทคนิค และนโยบาย จนนำมาสู่การเปลี่ยนวิถีชีวิตแบบเดิมของเกษตรกร คือ การเป็น “ผู้รู้ทาง” ในการจัดการผลผลิตเพื่อดำเนินชีวิตของตน กลายมาเป็น “ผู้หลงทาง” ที่ต้องเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสความซับซ้อนของกลไกการผลิตและการตลาด (Rattanamongkolmas, 1991; Chuaythani, 2003) การทำเกษตรแบบพึ่งพาดตลาดนั้นได้นำประเทศไทยไปสู่วิกฤตต่าง ๆ มากมาย อาทิ วิกฤตด้านสิ่งแวดล้อม วิกฤตด้านความเหลื่อมล้ำ วิกฤตด้านความยากจน วิกฤตด้านอาหารเป็นพิษ วิกฤตด้านสุขภาพ โดยเฉพาะวิกฤตด้านความยากจน ซึ่งพบได้จากสถิติของสภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ในปี พ.ศ. 2562 พบว่ามีผลิตภัณฑ์มวลรวมประชาชาติ (GDP) มีมูลค่าถึง 15 ล้านล้านบาท แต่ในภาคเกษตรกรรมกลับมีเพียง 7 แสนล้านบาทเท่านั้น ในขณะที่แรงงานภาคเกษตรมีจำนวน 12.4 ล้านคนต่อประชากรแรงงาน มีจำนวนมากถึง 1 ใน 3 ของแรงงานทั้งหมดในประเทศ และหากพิจารณาจากตัวเลข GDP ภาคการเกษตร ภาคเกษตรของไทยตกอยู่ในภาวะที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง เพราะคนจากภาคเกษตรกรรมกำลังจะล้มละลาย คนในภาคเกษตรหรือแรงงานภาคเกษตรจะลดลง และหันเข้าสู่ภาคอุตสาหกรรมและบริการมากขึ้นอันจะนำมาสู่ความถดถอยของวิถีเกษตรกรรม (Office of the National Economic and Social Development Council, 2018)

พระบาทสมเด็จพระบรมชนกาธิเบศร มหาภูมิพลอดุลยเดชมหาราช บรมนาถบพิตร ทรงมีพระบรมราชโองการและพระราชดำรัสอยู่หลายครั้งนับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 เป็นต้นมา พระองค์ได้ทรงเน้นย้ำแนวทางการพัฒนาด้วยแนวความคิดการพึ่งตนเองให้พอมี พอกิน พอใช้ บนหลักความพอประมาณ มีเหตุผล มีการสร้างภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว ตั้งตนอยู่ในศีลธรรมอันดีงาม และทรงเตือนสติชาวไทยไม่ให้ประมาทในการใช้ชีวิต ทรงเน้นให้ตระหนักถึงการพัฒนาเป็นขั้นตอนที่ถูกต้องตามหลักวิชาและยึดคุณธรรมเป็นกรอบในการปฏิบัติตนและดำรงชีวิต ซึ่งทั้งหมดนี้เป็นที่รู้จักภายใต้ชื่อว่า “ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” ภายหลังจากการเกิดวิกฤตทางเศรษฐกิจขึ้นในประเทศไทยในปี พ.ศ. 2540 แสดงให้เห็นว่าแนวทางการพัฒนาประเทศที่ผ่านมาของไทยยังไม่มีความยั่งยืน เนื่องจากประสบปัญหาวิกฤตรอบด้าน จึงต้องหาแนวทางใหม่ในการพัฒนาที่มีความเหมาะสมอย่างยั่งยืน ทำให้ประชาชนเริ่มตระหนักว่าถ้าได้นำปรัชญาของเศรษฐกิจ

พอเพียงมาเป็นหลักในการพัฒนาเศรษฐกิจสังคมคงจะไม่เกิดวิกฤติเศรษฐกิจและเมื่อเกิดปัญหาแล้วก็สามารถใช้เป็นแนวทางแก้ปัญหาได้ (Klomsiripichai, 2006)

จากการศึกษาบริบทการทำเกษตรในตำบลภูน้ำหยด ยังก็ไม่พบเกษตรกรครัวเรือนใดที่ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำเนินชีวิตและพึ่งตนเองในด้านการสร้างความมั่นคงทางอาหาร กล่าวคือการใช้พื้นที่ว่างบริเวณรอบบ้านหรือรอบสวนให้เกิดประโยชน์ในการสร้างแหล่งอาหาร เช่น ปลูกผักสวนครัว เลี้ยงปลา เลี้ยงไก่ ยังมีจำนวนน้อย โดยมากต่างพึ่งพาอาหารจากภายนอกชุมชน เช่น รถเร่ขายของ (รถพุ่มพวง) หรือ จากร้านค้าที่นำมาจากตลาดใหญ่ในเมือง สภาพของเกษตรกรถือว่าขาดความมั่นคงทางอาหารเนื่องจากต้องพึ่งพาวัตถุดิบอาหารจากภายนอกชุมชนเป็นส่วนใหญ่ ทั้งที่บริเวณบ้านของเกษตรกรเกือบทุกครัวเรือนมีพื้นที่ว่างทั้งหน้าบ้าน หลังบ้าน รอบบ้าน แต่กลับไม่ได้ใช้ประโยชน์ในการแปลงเป็นแหล่งผลิตวัตถุดิบอาหารที่ใช้ในแต่ละวัน เช่น พริก ต้นหอม ผักชี ผักสวนครัวอื่น ดังนั้น พื้นที่เหล่านี้หากนำแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาใช้ก็สามารถพลิกพื้นที่ให้เป็นพื้นที่สร้างความมั่นคงทางอาหารในครัวเรือนได้ แต่ปัจจัยที่ทำให้เกษตรกรยังไม่สามารถเปลี่ยนแปลงการดำเนินชีวิตตามแนวทางปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ก็สืบเนื่องจากเกษตรกรยังขาดความรู้ความเข้าใจในวิธีการที่ถูกต้อง ขาดต้นแบบที่จะช่วยชี้แนะแนวทางที่ถูกต้อง และที่สำคัญคือความไม่มั่นใจว่าตนเองจะทำได้จริง จึงเลือกที่จะไม่เปลี่ยนแปลงตนเอง ประการสุดท้ายคือ ความไม่พร้อมด้านเงินทุน เกษตรกรบางรายต้องการเปลี่ยนแปลงจากอาชีพการทำไร่ไถและไร่มัณสาปะหลังที่ต้องลงทุนทุกรอบการผลิตไปปลูกพืชที่มีมูลค่าทางผลผลิตสูง เช่น ทำสวนทุเรียน สวนอินทผลัม แต่พืชดังที่กล่าวมีต้นทุนสูง ทั้งค่าต้นพันธุ์ การดูแล และพื้นที่ที่สมบูรณ์ด้วยดินและน้ำ ทำให้เกษตรกรไม่สามารถเริ่มต้นปฏิบัติได้ ดังนั้น หนทางเลือกที่จะนำเกษตรกรเหล่านี้จะออกจากปัญหาได้นั้น คือการดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กล่าวคือ เกษตรกรต้องใช้ชีวิตบนพื้นฐานของการรู้จักตนเอง การคิดพึ่งพาตนเองและพึ่งพาซึ่งกันและกัน และการใช้ชีวิตอย่างพอเพียงตามกรอบแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง คือ 3 ห่วง 2 เงื่อนไข อันได้แก่ 3 ห่วงประกอบไปด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุมีผล และการมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว โดยที่ทั้งหมดนั้นอยู่ภายใต้ 2 เงื่อนไข คือ การมีความรู้และคุณธรรม (Department of Community Development, Ministry of Interior, 2019) แนวทางนี้จะนำเกษตรกรชาวไร่ไถและไร่มัณสาปะหลังไปสู่การดำรงชีวิตที่สมดุลมีความสุขตามอัตภาพ สร้างเศรษฐกิจครัวเรือนของตนเอง อยู่ร่วมกันในสังคมเกิดความเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน คลี่คลายการนำตนเองเข้าสู่วงจรการเป็นหนี้สิน การกู้ยืมเงิน ไม่ก่อให้เกิดความเสี่ยงในชีวิต (Bunyanuwat, 2011)

จากบริบทพื้นที่ดังกล่าวมาข้างต้น นำมาสู่การศึกษาวิจัยในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อสร้างการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากการทำเกษตรตามวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองที่ยั่งยืนของชาวไร่ไถและไร่มัณสาปะหลังในตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ โดยเริ่มที่การร่วมกันวิเคราะห์ถึงปัญหาที่พบ การออกแบบวิธีการเพิ่มศักยภาพเกษตรกร

ในการทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงที่ไม่ต้องพึ่งการทำเกษตรแบบเดิมและพัฒนาแกนนำเกษตรกรเป็นกลไกเพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองบนฐานแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง นำไปสู่การสร้าง “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหาร และสร้างกลุ่มเครือข่ายขยายผลทั้งเชิงพื้นที่และเชิงกลุ่มเพื่อร่วมกันสร้างอาชีพโดยทางอาหารที่ยั่งยืนในชุมชนต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

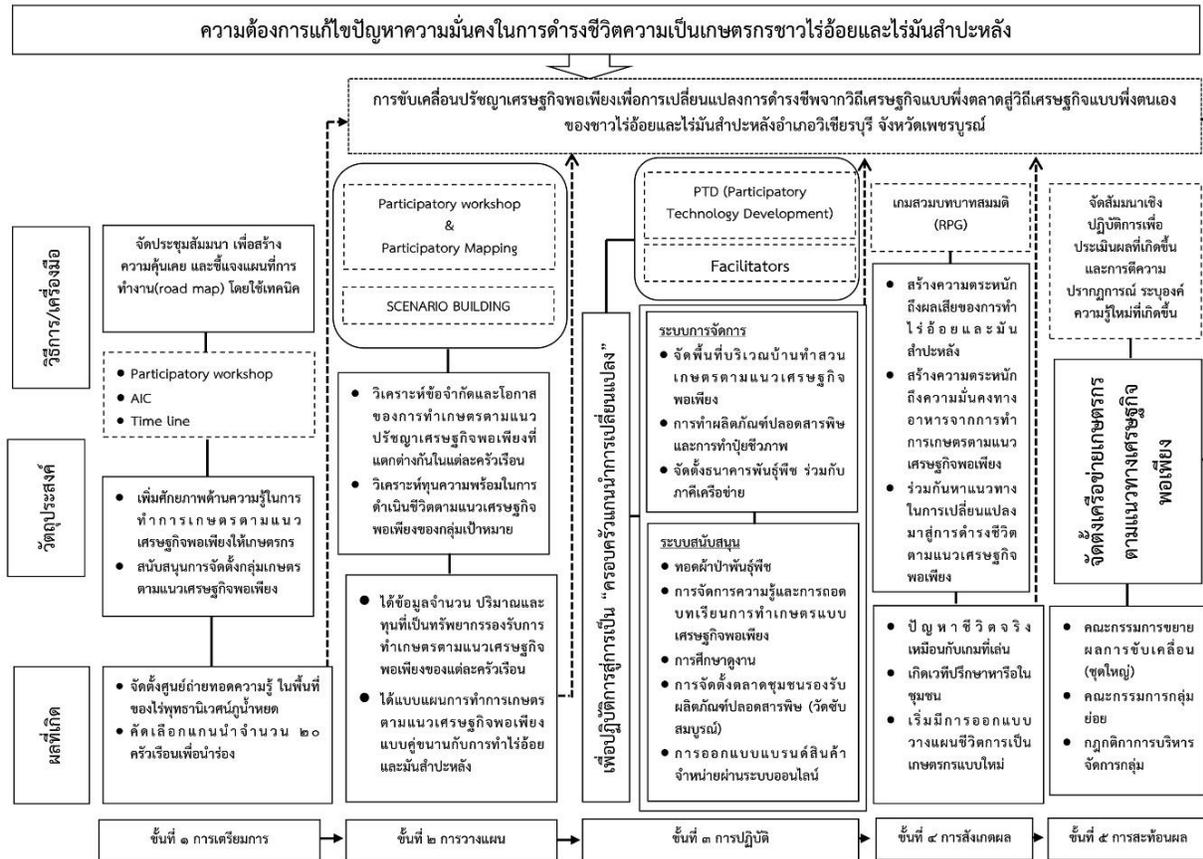
1. เพื่อเพิ่มศักยภาพในการทำการเกษตรตามแนวความคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงผ่านกระบวนการที่ไม่ต้องพึ่งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกร
2. เพื่อขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังในตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ บนพื้นฐานแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง
3. เพื่อสร้างครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารได้บนพื้นฐานแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

การทบทวนวรรณกรรม

ในการวิจัยครั้งนี้คณะผู้วิจัยได้ทำการทบทวนแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม แนวคิดเกี่ยวกับเศรษฐกิจชุมชน แนวคิดความมั่นคงทางอาหาร และแนวคิดการพึ่งพาตนเองด้านอาหาร ซึ่งจากการประมวลแนวคิดทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องสามารถนำมาพัฒนาเป็นกรอบความคิดในการพัฒนาหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต และนำหลักสูตรไปขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง นำไปสู่การยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรให้สามารถพึ่งตนเองได้โดยใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องข้างต้น ผู้วิจัยได้นำมาใช้ประโยชน์ในการเสนอกรอบแนวคิดจัดระเบียบของวิธีดำเนินการวิจัย การเสนอผลการวิจัย และการให้ข้อเสนอแนะเพื่อเป็นประโยชน์ในการนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อชุมชนภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ ต่อไป

กรอบแนวคิดการวิจัย

การวิจัยเรื่อง “การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์” ได้กำหนดกรอบแนวคิดเพื่อจัดระบบกระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการให้สามารถบรรลุวัตถุประสงค์ในการเปลี่ยนแปลงกลุ่มเป้าหมายไปสู่ผลลัพธ์ที่ผู้วิจัยต้องการ ดังรายละเอียดต่อไปนี้

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

ระเบียบวิธีวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ด้วยวิธีวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) และวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Action Research) โดยผู้วิจัยได้ประยุกต์ใช้รูปแบบการวิจัยเชิงปฏิบัติการ 4 กระบวนการตามแนวคิดของ Kemmis & McTaggart (1988) คือการวางแผน การปฏิบัติตามแผน การสังเกตผล และการสะท้อนผล โดยคณะผู้วิจัยได้ปรับขั้นตอนการวางแผนออกเป็น 2 ขั้นตอน คือ

การเตรียมการ และการวางแผนร่วมกัน เพื่อให้สอดคล้องกับการทำงานในพื้นที่ คณะผู้วิจัยจึงได้ปรับขั้นตอนการดำเนินงานของการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมออกเป็น 5 ระยะ คือ ระยะเตรียมการ ระยะวางแผน ระยะปฏิบัติตามแผน ระยะสังเกตผล และระยะสะท้อนผล

1) ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง

ประชากร ได้แก่ เกษตรกรชาวไร่อ้อยและมันสำปะหลังในตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่ขึ้นทะเบียนเกษตรกรเรียบร้อยแล้วจำนวน 7,356 คน จาก 2,605 ครัวเรือน (องค์การบริหารส่วนตำบลภูน้ำหยด)

กลุ่มตัวอย่างได้แก่ เกษตรกรชาวไร่อ้อยและมันสำปะหลังที่สมัครเข้าร่วมโครงการวิจัย จำนวน 300 คน โดยการคัดเลือกแบบเจาะจงจากคุณสมบัติ (1) เป็นเกษตรกรผู้ประกอบอาชีพปลูกอ้อยหรือปลูกมันสำปะหลังจากครัวเรือนที่ไม่ซ้ำกัน (2) เป็นผู้ประกอบอาชีพนี้ในครัวเรือนจากการทำไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง (3) มีพื้นที่สามารถทำการเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ และ (4) เป็นผู้ที่สนใจและปรารถนาจะนำแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต

2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเชิงปริมาณ เครื่องมือที่ใช้ในการทบทวนครั้งนี้ได้แก่แบบสอบถาม (Questionnaire) ที่ได้มาจากการทบทวนวรรณกรรม ในแบบสอบถามสามารถแบ่งออกได้เป็น 4 ตอน คือ ตอนที่ 1 เป็นแบบสอบถามข้อมูลทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ประกอบด้วย สถานภาพทางครอบครัว จำนวนสมาชิกในครอบครัว จำนวนแรงงานทำเกษตรที่มีในครอบครัว การประกอบอาชีพ ระยะเวลาในการประกอบอาชีพปลูกอ้อย หรือมันสำปะหลัง และรูปแบบการถือครองสิทธิ์ที่ดินในการปลูกอ้อย หรือมันสำปะหลัง ตอนที่ 2 เป็นแบบทดสอบเพื่อประเมินความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ก่อนการอบรม โดยลักษณะคำถามเป็นแบบให้ผู้ตอบแบบทดสอบได้เลือกคำตอบที่ถูกต้อง ตอนที่ 3 เป็นแบบทดสอบเพื่อประเมินความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง หลังการอบรม โดยลักษณะคำถามเป็นประเภท 2 คำตอบ คือ ใช่ หรือ ไม่ใช่ ที่ให้ผู้ตอบแบบทดสอบเลือกตอบคำตอบที่เห็นว่าถูกต้องที่สุด และ ตอนที่ 4 แบบสอบถามเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ใน 5 ด้าน คือ ด้านการดำเนินชีวิตตามหลักพอประมาณ ด้านการดำเนินชีวิตตามหลักมีเหตุผล ด้านการดำเนินชีวิตตามหลักมีภูมิคุ้มกัน ด้านการดำเนินชีวิตตามหลักด้านความรู้ และด้านการดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรม โดยเป็นแบบมาตราวัดประมาณค่า 4 ระดับ

3) การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยทำการแจกแบบสอบถามกับกลุ่มตัวอย่างในช่วงจัดกิจกรรมอบรมให้ความรู้ในหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต ในระยะที่ 1 ช่วงกิจกรรมการเรียนรู้ใน Module ที่ 1- 3

4) การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงคณะผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ยเลขคณิต (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) ส่วนการวิเคราะห์ผลการ

ทดสอบความสัมพันธ์ของตัวแปรอิสระ โดยใช้สถิติสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน (Pearson product-moment correlation coefficient) และทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ข้อมูลโมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของพฤติกรรมที่สัมพันธ์กับการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงกับข้อมูลเชิงประจักษ์โดยใช้โปรแกรม LISREL 8.80 Student Edition

วิธีการดำเนินการวิจัยเชิงคุณภาพ

1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ เกษตรกรชาวไร่อ้อยและมันสำปะหลังที่โครงการวิจัยได้รับสมัครเป็นเกษตรกรอาสาสมัครเข้าร่วมขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง จำนวน 300 คน ซึ่งเป็นกลุ่มเดียวกับกลุ่มตัวอย่างในเชิงปริมาณที่โครงการวิจัยให้เข้าร่วมอบรมเชิงปฏิบัติการหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิตเมื่อผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการแล้ว จะคัดเลือกเป็นอาสาสมัครเข้าร่วมขับเคลื่อนเพื่อเป็นครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง จำนวน 20 คนจาก 20 ครัวเรือน โดยจะต้องมีคุณสมบัติ คือ (1) เป็นเกษตรกรอาสาสมัครชาวไร่อ้อยและมันสำปะหลัง จาก 300 ครัวเรือนที่ได้ผ่านการอบรมในหลักสูตร “เกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต” Module ที่ 1– 3 แล้ว (2) เป็นเจ้าของบ้านที่มีพื้นที่หรือมีพื้นที่สามารถทำการเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ (3) เป็นผู้ประสพภาวะหนี้สินในครัวเรือนจากการทำไร่อ้อยและมันสำปะหลัง และ (4) เป็นผู้ที่สนใจและปรารถนาจะนำแนวคิดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิต

2) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างตามประเด็นการวิจัยและการสนทนากลุ่ม และเนื่องจากเป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการแบบมีส่วนร่วมจึงกำหนดให้ตัวผู้วิจัยเองเป็นเครื่องมือในการวิจัยโดยเลือกใช้เครื่องมืออื่นๆ ที่เหมาะสมกับการทำงานภาคสนาม เช่น การบันทึกภาคสนามโดยใช้ระหว่างการสังเกตผู้เข้าร่วมกิจกรรมและการประชุมกลุ่มย่อยแบบสภากาแฟ (World Café) โดยคณะผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลทุกระยะของการดำเนินการวิจัยที่ทำร่วมกับเกษตรกร ซึ่งมีกลุ่มเกษตรกรเป็นเสมือนนักวิจัยท้องถิ่น

3) การเก็บรวบรวมข้อมูล คณะผู้วิจัยได้เข้าไปอยู่ในภาคสนาม ให้ความสำคัญกับกลุ่มเป้าหมายตลอดถึงคนในพื้นที่ และพูดคุยกับชาวบ้าน โดยเริ่มทำงานตั้งแต่การค้นหาประเด็นปัญหาเพื่อนำมาพัฒนาโครงการวิจัย มีการออกแบบกิจกรรมร่วมกับเกษตรกรซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้การทำงานร่วมกันโดยมีเป้าหมายในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง จึงทำให้ในขั้นตอนของการสร้างความคุ้นเคย ความไว้วางใจ และการปฏิบัติการวิจัยร่วมกันมีความคล่องตัวสะดวกมากขึ้น โดยในกระบวนการเก็บข้อมูลนี้คณะผู้วิจัยใช้เทคนิคในการสร้างการมีส่วนร่วมที่หลากหลาย ประกอบด้วย เทคนิค Participatory workshop เทคนิค AIC เทคนิค Time line เทคนิค Participatory workshop เทคนิค Participatory Mapping เทคนิคการสร้างฉากทัศน์ (Scenario Building)

เทคนิค PTD (Participatory Technology Development) เทคนิค Facilitators และเทคนิคเกมสวมบทบาทสมมติ (RPG)

4) การวิเคราะห์ข้อมูล คณะผู้วิจัยได้กำหนดใช้วิธีการวิเคราะห์แบบสร้างข้อสรุป ด้วยการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Analytic Induction) โดยตีความสร้างเป็นข้อสรุปจากข้อมูลที่ได้มา จากนั้นทำการตรวจสอบความถูกต้องและอิมิตัวของข้อมูล และการวิเคราะห์ด้วยวิธีจำแนกชนิดข้อมูล (Typological Analysis) โดยการจำแนกข้อมูลเป็นชนิดตามลักษณะของแนวคิด ทฤษฎี และกรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

1. การเพิ่มศักยภาพของชาวไร่ย่อยและไร่มัธำปะหลังในการทำเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียง คณะผู้วิจัยได้พัฒนาชุดความรู้คู่มือฝึกอบรมหลักสูตร “เกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต” ประกอบด้วยการเรียนรู้ 5 Module คือ Module 1: “วางแผนชีวิตในไร่ย่อยและไร่มัธำปะหลัง” มีจุดมุ่งหมายให้เกษตรกรสามารถบอกขั้นตอนและกระบวนการในวงจรการปลูกย่อยและไร่มัธำปะหลังแบบครบถ้วนตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงเกี่ยวและจำหน่ายผลผลิต ตลอดจนสามารถวิเคราะห์ต้นทุน รายรับ รายจ่าย ความคุ้มค่า หรือผลตอบแทนที่ได้รับได้, Module 2: “เมื่อชีวิตต้องพึ่งพาอาหารจากภายนอก” มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกษตรกรได้วิเคราะห์และมองเห็นปัญหาจากการบริโภคอาหารที่เจ็บป่วยด้วยสารพิษตกค้าง ได้วิเคราะห์รายจ่ายที่ต้องซื้ออาหารหรือวัตถุดิบปรุงอาหารจากภายนอก และผลกระทบจากอาหารที่ไม่ปลอดภัย โดยมุ่งให้เกษตรกรเข้าใจและเห็นความสำคัญในเรื่องการบริโภคอาหารที่ปลอดภัยจากสารเคมี รวมถึงเห็นประโยชน์ของการทำบัญชีครัวเรือนจนเกิดเป็นแนวทางปรับเปลี่ยนการพึ่งพาอาหารจากภายนอกและวิธีลดรายจ่ายโดยการพึ่งพาตนเองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง, Module 3: “สร้างอาหารในบ้านเรา” มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกษตรกรสามารถวางแผนและออกแบบการจัดการพื้นที่ว่างเปล่าบริเวณบ้านของตนเอง หรือแบ่งพื้นที่ในไร่เพื่อปลูกผักสวนครัว สร้างแหล่งวัตถุดิบสำหรับผลิตอาหารที่ปลอดภัยได้ และสร้างความมั่นคงทางอาหารที่ปลอดภัยในครัวเรือนของตนได้, Module 4: “ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง” มีจุดมุ่งหมายเพื่อให้เกษตรกรได้เข้าใจแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้อย่างลึกซึ้ง สามารถนำไปปรับใช้ในการดำรงชีวิตได้อย่างเหมาะสม เกิดแนวทางการสร้างความมั่นคงด้านอาหาร ด้านสุขภาพ ด้านการเงิน ด้านสังคม เพื่อการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขบนพื้นฐานการพึ่งตนเองของคนในชุมชนอย่างพอประมาณ มีเหตุผล และมีภูมิคุ้มกัน และ Module 5: “ปฏิบัติการสร้างความมั่นคงทางอาหาร” มีจุดมุ่งหมายเพื่อติดตามประเมินผลความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับครอบครัวแกนนำเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต และการขยายผลของแกนนำเกษตรกร โดยการวิเคราะห์จากตัวชี้วัดความเปลี่ยนแปลงที่กำหนด และการขยายผลจากครอบครัวแกนนำสู่เกษตรกรกลุ่มอื่น ๆ

2. การขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง เป็นการขับเคลื่อนจากกระบวนการเพิ่มศักยภาพในการทำเกษตรตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของการเปลี่ยนแปลงวิถีการดำรงชีพของเกษตรกรผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ทำการเกษตรตามแนวเศรษฐกิจพอเพียงผ่านการออกแบบกระบวนการที่ไม่ต้องทิ้งการทำเกษตรแบบเดิมและมีการจัดการพื้นที่ให้เป็นเศรษฐกิจพอเพียงโดยการมีส่วนร่วมของเกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ใน Module 1 : “วังวนชีวิตในไร่อ้อยและมันสำปะหลัง” เกษตรกรได้ร่วมกันวิเคราะห์ ค้นหาผลกระทบ ที่ได้รับการประกอบการอาชีพปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง รวมถึงการค้นหาความต้องการการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนของเกษตรกร กิจกรรมเรียนรู้ใน Module 2 : “เมื่อชีวิตพึ่งพาอาหารจากภายนอก” เกษตรกรได้ร่วมกันวิเคราะห์ผลกระทบจากการพึ่งพาการดำรงชีพจากภายนอก รวมถึงค้นหาทางเลือกในการลดรายจ่ายและพึ่งตนเองตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง กิจกรรมเรียนรู้ใน Module 3 : “สร้างอาหารในบ้านเรา” เกษตรกรมีแนวคิดออกแบบวางแผนการจัดการพื้นที่ว่างบริเวณบ้าน หรือแบ่งพื้นที่ทำไร่ ให้เป็นพื้นที่สร้างอาหารที่ปลอดภัยสำหรับตนเอง เช่น การปลูกผักสวนครัว กิจกรรมเรียนรู้ใน Module 4 : “ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง” เกษตรกรสามารถจัดการพื้นที่รอบบ้าน สร้างพื้นที่อาหาร ลดรายจ่ายของวัตถุดิบปรุงอาหาร และยังสามารถมีรายได้เสริมจากการปลูกผักสวนครัวรอบบ้าน โดยมี ครอบครัวเกษตรกรแกนนำ 20 ครอบครัว ได้ผ่านการประเมินและออกแบบพื้นที่ในบริเวณบ้านสำหรับสร้างแหล่งอาหาร และขยายผลจัดสรรพื้นที่ไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง สามารถลดรายจ่ายเกี่ยวกับวัตถุดิบปรุงอาหารอาหารเฉลี่ยอาทิตย์ละ 54 บาท และมีรายได้เพิ่มจากการขายผักเฉลี่ยอาทิตย์ละ 150 บาท ต่อครอบครัว และ กิจกรรมการเรียนรู้ใน Module 5 : “ปฏิบัติการสร้างความมั่นคงทางอาหาร” เกษตรกรได้เรียนรู้และปฏิบัติการสร้างความเปลี่ยนแปลงสู่การพึ่งตนเองอย่างยั่งยืนตามปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ ทำให้เกิดการสร้างครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง 20 ครอบครัวที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารบนฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีครอบครัวแกนนำได้ผ่านการประเมินการเปลี่ยนแปลง เกิดการรวมกลุ่มเป็นวิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ภูน้ำหยด เกิดนวัตกรรมการเปลี่ยนแปลงในการดำรงชีวิตเกษตรกร 4 นวัตกรรม ประกอบด้วย 1) บัญชีครัวเรือนและสมุดต้นทุนประกอบอาชีพ 2) แผนผังพื้นที่อาหารของครอบครัว 3) เครือข่ายเกษตรกรในชุมชน 4) ศูนย์เรียนรู้การทำเกษตรอินทรีย์นายยศ และ 5) มีศูนย์ถ่ายทอดความรู้และแบ่งปันเมล็ดพันธุ์แก่เกษตรกร คือ ไร่พุทธธานีเวศน์ภูน้ำหยด ที่เป็นแหล่งเรียนรู้แลกเปลี่ยนเมล็ดพันธุ์ของเกษตรกร

สำหรับการศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้ทั้งหมดเกี่ยวกับโมเดลเชิงสาเหตุการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 13 ตัวแปร โดยการวิเคราะห์เชิงปริมาณพิจารณา

ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มตัวแปรสังเกตได้ของตัวแปรแฝงภายในทั้ง 2 ด้าน ๆ ละ 4 และ 5 ตัวแปรตามลำดับ จะเห็นได้ว่าด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 4 ตัวแปร ด้านความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 4 ตัวแปร และการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง จำนวน 5 ตัวแปร ได้ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรรวม 78 คู่ ในจำนวนนี้มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรแตกต่างจากศูนย์อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05 จำนวน 36 คู่ พบว่า ตัวแปรทุกตัวของแต่ละด้านมีความสัมพันธ์ระหว่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยด้านความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง (KNOW) มีค่าอยู่ระหว่าง 0.441 ถึง 0.814 คู่ของตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันมากที่สุด คือ ความรู้เพื่อการประยุกต์ใช้ (KNOW2) กับความรู้เพื่อการพึ่งตนเอง (KNOW4) เท่ากับ 0.814 ด้านการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง (SLIFE) มีค่าอยู่ที่ 0.846 ซึ่งเป็นความสัมพันธ์ของตัวแปรการดำเนินชีวิตตามหลักด้านความรู้ (SLIFE4) กับการดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรม (SLIFE5) เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มตัวแปรสังเกตได้ของตัวแปรแฝงภายในทั้ง 2 ด้าน กับกลุ่มตัวแปรสังเกตได้ของตัวแปรแฝงภายนอกด้านความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พบว่ามีความสัมพันธ์ทั้งทางบวกและทางลบ ด้านความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง ตัวแปรที่มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทั้งหมดจำนวน 11 คู่ จาก 16 คู่ มีค่าอยู่ระหว่าง -0.117 ถึง 0.640 คู่ของตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันมากที่สุด คือ ความรู้เพื่อการพัฒนา (KNOW3) กับการประยุกต์ใช้ในสถานการณ์ (CONCEPT4) เท่ากับ 0.640 ด้านการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง ตัวแปรที่มีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์กันอย่างมีนัยสำคัญทั้งหมดจำนวน 9 คู่ จาก 20 คู่ มีค่าอยู่ระหว่าง 0.396 ถึง 0.925 คู่ของตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันมากที่สุด คือ การดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรม (SLIFE5) กับนำความรู้สู่การปฏิบัติ (CONCEPT2) เท่ากับ 0.925 เมื่อพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มตัวแปรสังเกตได้ของตัวแปรแฝงภายนอก พบว่า มีค่าอยู่ระหว่าง 0.207 ถึง 0.697 คู่ของตัวแปรที่มีความสัมพันธ์กันมากที่สุด คือ การนำไปใช้ประโยชน์ (CONCEPT3) กับนำความรู้สู่การปฏิบัติ (CONCEPT2) เท่ากับ 0.697

ตารางที่ 1 ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ระหว่างตัวแปรสังเกตได้ในโมเดลเชิงสาเหตุการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง

	CONCEPT1	CONCEPT2	CONCEPT3	CONCEPT4	KNOW1	KNOW2	KNOW3	KNOW4	SLIFE1	SLIFE2	SLIFE3	SLIFE4	SLIFE5
CONCEPT1	1.000												
CONCEPT2	.061	1.000											
CONCEPT3	.011	.697*	1.000										
CONCEPT4	.593*	.207*	.293*	1.000									
KNOW1	-.011	.196*	-.117*	-.025	1.000								
KNOW2	.085	.294*	.048	.443*	.597*	1.000							
KNOW3	.306*	-.117*	-.150*	.640*	.441*	.837*	1.000						
KNOW4	.134*	.334*	.105	.374*	.812*	.814*	.713*	1.000					
SLIFE1	-.112	.269	.396*	.195	-.162	-.483*	-.429*	-.011	1.000				
SLIFE2	-.222	-.216	-.234	-.478*	.687*	.388	.195	.357	-.177	1.000			
SLIFE3	.689*	-.456*	-.253	.685*	-.347	-.138	.440*	-.065	.078	-.313	1.000		
SLIFE4	.262	.711*	.594*	.056	.241	.089	-.177	.374	.056	-.117	.091	1.000	
SLIFE5	.081	.925*	.800*	-.008	.013	-.110	-.508*	.072	.128	-.339	-.211	.846*	1.000
Mean	2.235	2.071	2.363	2.201	1.325	1.576	1.429	1.565	3.585	3.762	3.123	3.723	3.746
S.D.	0.307	0.140	0.349	0.283	0.179	0.325	0.347	0.314	0.187	0.212	0.577	0.188	0.365

*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).

ดังนั้น ความสอดคล้องของโมเดลเชิงสาเหตุการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง การวิเคราะห์ในส่วนนี้เพื่อแสดงความตรงของโมเดลการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง และแสดงให้เห็นถึงปัจจัยที่ส่งผลต่อการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงด้วยการวิเคราะห์โมเดลเชิงสาเหตุ โดยมีตัวแปรความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง (KNOW) และการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง (SLIFE) เป็นตัวแปรแฝงภายนอก รวมตัวแปรสังเกตได้ที่ใช้ในการวิเคราะห์ทั้งหมดจำนวน 9 ตัวแปร

จากการวิเคราะห์ความสอดคล้องของโมเดลเชิงสาเหตุการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงกับข้อมูลเชิงประจักษ์ ผลการวิเคราะห์โมเดลตามกรอบแนวคิดการวิจัย พบว่า โมเดลสอดคล้องกลมกลืนกับข้อมูลเชิงประจักษ์ โดยพิจารณาได้จากค่าสถิติที่ใช้ตรวจสอบความสอดคล้องระหว่างโมเดลกับข้อมูลเชิงประจักษ์ คือ ผลการทดสอบค่าไค-สแควร์มีค่าเท่ากับ 46.81 ($P = 0.924$) ที่องศาอิสระเท่ากับ 62 มีค่า GFI เท่ากับ 0.776 และค่า AGFI เท่ากับ ส่วนค่า RMR เท่ากับ สำหรับค่าความเที่ยงของตัวแปรสังเกตได้ พบว่า กลุ่มตัวแปรสังเกตได้ของตัวแปรแฝงด้านความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง มีค่ามากที่สุดเท่ากับ 0.917 ค่าสัมประสิทธิ์การพยากรณ์ (R^2) ตัวแปรด้านความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง มีค่าเท่ากับ

0.040 แสดงว่าตัวแปรในโมเดลสามารถอธิบายความแปรปรวนในตัวแปรด้านความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียงได้ร้อยละ 4.00 ตัวแปรด้านการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียง มีค่าเท่ากับ 0.836 แสดงว่าตัวแปรในโมเดลสามารถอธิบายความแปรปรวนในตัวแปรด้านการดำเนินชีวิตภายใต้แนวคิดหลักเศรษฐกิจพอเพียงได้ร้อยละ 83.60 และเป็นตัวแปรที่ตัวแปรในโมเดลสามารถอธิบายความแปรปรวนได้มากที่สุด

เมื่อเปรียบเทียบผลสำเร็จการขับเคลื่อนให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มัณฑะปะหลังอำเภอนิคมพัฒนา จังหวัดเพชรบูรณ์ บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการสร้างครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง จากตัวชี้วัด 5 คือ 1) สร้างความครัวให้มีพลัง 2) ทำจากบ้าน สานสู่กลุ่ม 3) ทำอย่างต่อเนื่อง 4) ทำให้เกิดนวัตกรรม และ 5) เพิ่มพูนความสามัคคีตามวิถีพอเพียง นอกจากนี้ ยังมีนวัตกรรมที่เกิดจากการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของเกษตรกรผู้ปลูกอ้อยและมันสำปะหลังในพื้นที่ ที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการดำรงชีวิต ทั้งในรูปแบบนวัตกรรมที่ใช้ในครอบครัว และเชิงเครือข่าย อาทิ หลักการทำบัญชีครัวเรือนสมุด ต้นทุนประกอบอาชีพ แผนผังพื้นที่อาหารของครอบครัว เครือข่ายเกษตรกรในชุมชน พื้นที่เรียนรู้ในชุมชน

โดยข้อมูลข้างต้นแสดงให้เห็นถึงผู้ที่เข้ารับการอบรมตามกระบวนการของหลักสูตร พบว่าเกษตรกรที่เข้าร่วมกิจกรรมได้มีการนำบทเรียนการปรับใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงมาอธิบายให้สมาชิกในครอบครัวได้รับรู้ มีการพูดถึงอันตรายจากอาหารที่มีสารเคมีเจือปน รวมถึงค่าใช้จ่ายในชีวิตประจำวัน วิธีการลดรายจ่าย การปลูกปลอดสารพิษเพื่อไว้รับประทานเอง และร่วมกันจัดการพื้นที่ว่างรอบบ้านหรือไร่นาของตนเองในการสร้างมั่นคงทางอาหาร เช่น ปลูกผักสวนครัว เลี้ยงไก่ รวมทั้งหาวิธีใหม่ๆ เช่น ปลูกหอม ผักชี ในกระถาง เพื่อการลดรายจ่ายและการพึ่งตนเองตามแนวคิดปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงที่ได้จัดทำพื้นที่สร้างความมั่นคงทางอาหารและได้รับเมล็ดพันธุ์ผักสวนครัวจากโรงการไปปลูกในพื้นที่ของตนเองสามารถลดรายจ่ายในครัวเรือนได้ ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มัณฑะปะหลัง ในประเด็นต่าง ๆ ดังนี้

1. ด้านการลดรายจ่าย เกษตรกรได้มีการปลูกผักสวนครัว แต่ละครอบครัวไม่น้อยกว่า 10 ชนิด ซึ่งได้รับเมล็ดพันธุ์จากโครงการวิจัย และเลี้ยงสัตว์ เช่น หนู ไก่ ปลาตุ๊ก เพื่อบริโภคเพิ่มเติม นอกจากนี้ในทางการทำเกษตรยังได้ผลิตปุ๋ยชีวภาพเพื่อลดค่าใช้จ่ายที่เป็นต้นทุนในการปลูกอ้อยและมันสำปะหลัง

2. ด้านการเพิ่มรายได้ เกษตรกรได้มีการนำผลผลิตจากการปลูกผักและเลี้ยงสัตว์มาจำหน่าย โดยการจำหน่ายแก่สมาชิกในกลุ่มแก่คนในชุมชน มีการขยายพื้นที่ปลูกเพิ่มเติม ร่วมกันปลูกพืชผักที่เป็นที่ต้องการของตลาด เช่น ผักชี พริก แตงกวา มะเขือเทศ

3. ด้านปัจจัยการดำรงชีวิต เกษตรกรได้รวมกลุ่มเป็นกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ภูน้ำหยด มีกิจกรรมในกลุ่มที่เอื้อเฟื้อกัน มีการแบ่งปันความรู้ แบ่งปันผลผลิตที่ปลอดภัยแก่กันบนหลักคุณธรรมตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง มีกิจกรรมทำปุ๋ยอินทรีย์ ทำน้ำหมักชีวภาพ ทำให้สมาชิกในกลุ่มเกิดความสามัคคีของกลุ่ม รวมถึงมีการเผื่อแผ่แบ่งปันผลผลิตไปยังชาวบ้านในชุมชน

4. ด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ เกษตรกรได้ตระหนักถึงอันตรายจากการใช้สารเคมีที่ส่งผลร้ายทั้งแก่คนและธรรมชาติ จึงรวมกลุ่มกันเพื่อผลิตปุ๋ยอินทรีย์และน้ำหมักชีวภาพ ในขณะเดียวกันก็มีการจัดทำธนาคารน้ำใต้ดินเพื่อแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำในการทำการเกษตรปลอดภัย

5. ด้านการเอื้ออาทร การแบ่งปัน การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เกษตรกรมีความเอื้อเฟื้อกัน แบ่งปันการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีการรวมกลุ่ม อาทิ กลุ่มโรคพืชรานโรค ได้ร่วมมือในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในการทำการเกษตรปลอดภัยตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง สร้างการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน มีการเอื้ออาทรกันในรูปแบบการมีส่วนร่วม ร่วมกันทำ ร่วมกันกิน ร่วมกันใช้ ร่วมกันต่อยอด เผื่อแผ่ แบ่งปัน พึ่งพากันและกัน ร่วมกันสร้างอาหารปลอดภัยแก่ลูกหลาน

อภิปรายผลการวิจัย

การสร้าง “ครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง” ที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหาร ได้บนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ เกิดครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงจำนวน 20 ครอบครัว ที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงจากการผ่านการประเมินจากตัวชี้วัดความสำเร็จตามโครงการ 5 ตัวชี้วัด ดังต่อไปนี้

1) “สร้างครอบครัวให้มีพลัง” ตัวชี้วัด คือ ร้อยละ 90 ของครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงปลูกพืชผักอย่างน้อย 10 ชนิด จากการขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง พบว่า ร้อยละ 100 ของครอบครัวแกนนำปลูกพืชผักอย่างน้อย 10 ชนิด โดยมีผักที่ปลูกเป็นหลัก ประกอบด้วย ผักบุ้ง กวางตุ้ง บวบ พริกชี้หนู มะเขือม่วง มะเขือยาว แตงกวา คื่นช่าย ผักกาด แหล่งที่มาของเมล็ดพันธุ์ที่ทำการเพาะปลูกเกิดจากการรวบรวมเมล็ดพันธุ์จากคณะผู้วิจัยและจากชาวบ้าน

2) “ทำจากบ้านสามกลุ่ม” ตัวชี้วัด คือ มีกลุ่มที่เกิดจากการส่งเสริมให้ปลูกผักในครัวเรือนและบริหารผลผลิตส่วนเกินให้มีมูลค่า จากการขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง พบว่า มีกลุ่มที่เกิดจากการส่งเสริมให้ปลูกผักในครัวเรือนและบริหารผลผลิตส่วนเกินให้มีมูลค่าจำนวน 1 กลุ่ม คือ วิสาหกิจชุมชนกลุ่มเกษตรกรอินทรีย์ภูน้ำหยด ซึ่งเป็นตัวแทนเกษตรกรอาสาสมัครที่ผ่านการอบรมในหลักสูตรเกษตรกรผู้เปลี่ยนชีวิต มีโครงสร้างกลุ่มคณะกรรมการในตำแหน่ง ประธาน รองประธาน

เลขานุการ ประชาสัมพันธ์ ฝ่ายประสานไร้อ้อย ฝ่ายประสานโรมันสำปะหลัง ฝ่ายประสานพืชอื่น ๆ โดยการรวมกลุ่มมีวัตถุประสงค์ คือ

3) “ทำอย่างต่อเนื่อง” ตัวชี้วัด คือ จำนวนครอบครัวที่มีการลดพื้นที่ทำเกษตรไร้อ้อย และมันสำปะหลัง มาปลูกผักและเลี้ยงสัตว์ทดแทน จากการขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง พบว่า มีจำนวนครอบครัวที่ลดพื้นที่ในการทำเกษตรไร้อ้อยและมันสำปะหลัง เพิ่มพื้นที่ปลูกผักจำนวน 10 ครอบครัว จากครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลงจำนวน 20 ครอบครัว คิดเป็นร้อยละ 50 โดยเฉลี่ยพื้นที่ที่เพิ่มขึ้นครอบครัวละ 59 ตารางวา และมีครอบครัวที่เพิ่มการเลี้ยงกบและปลาเพื่อใช้ประกอบอาหารจำนวน 2 ครอบครัว

4) “ทำให้เกิดนวัตกรรม” ตัวชี้วัด คือ จำนวนนวัตกรรมของเกษตรกรที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการดำรงชีวิต จากการขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง พบว่า มีนวัตกรรมของเกษตรกรที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในการดำรงชีวิต จำนวน 4 นวัตกรรม ประกอบด้วย

(1) หลักการทำบัญชีครัวเรือนสมุดต้นทุนประกอบอาชีพ คือ เกษตรกรสามารถจัดทำบัญชีรับ-จ่ายในครัวเรือน สมุดต้นทุนการประกอบอาชีพ เพื่อวิเคราะห์ข้อมูลค่าใช้จ่ายในครัวเรือนและการทำการเกษตร

(2) แผนผังพื้นที่อาหารของครอบครัว คือ เครื่องมือในการออกแบบวางแผนการปลูกผักเพื่อลดค่าใช้จ่ายและสร้างอาหารปลอดภัยในพื้นที่ของตนเอง

(3) เครือข่ายเกษตรกรในชุมชน คือ เครื่องมือในการรวมตัวของเกษตรกรเพื่อขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงที่สามารถพึ่งตนเองในด้านความมั่นคงทางอาหารบนพื้นฐานปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงได้ โดยมีวิสาหกิจชุมชนเกษตรอินทรีย์ภูน้ำหยดเป็นศูนย์กลางในการเชื่อมประสานเกษตรกรและก่อให้เกิดพลังในการปฏิบัติการทางสังคมในมิติอื่น ๆ

(4) ห้องปฏิบัติการเรียนรู้ คือ ศูนย์การเรียนรู้หรือชิปโดยทางอาหาร “ไร่พุทธานิเวศน์ภูน้ำหยด” ตั้งอยู่ แล้ว ณ หมู่ที่ 15 บ้านเกาะบอระเพ็ด ตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์

5) “เพิ่มพูนความสามัคคีตามวิถีพอเพียง” ตัวชี้วัด คือ จากการขับเคลื่อนเพื่อให้เกิดครอบครัวแกนนำการเปลี่ยนแปลง พบว่า มีศูนย์กลางในการถ่ายทอดความรู้และรวบรวมเมล็ดพันธุ์ที่ทำให้เกษตรกรพึ่งตนเองได้ คือ ไร่พุทธานิเวศน์ภูน้ำหยด ซึ่งมีวัตถุประสงค์ คือ เป็นศูนย์เรียนรู้การทำการเกษตรปราศจากสารพิษผนวกเข้ากับการใช้กิจกรรม การภาวนา เจริญสติ แม่เมตตา สวดมนต์ และการสร้างบรรยากาศที่อบอุ่นไปด้วยวิถีแห่งพุทธะ หล่อเลี้ยงให้พืชพันธุ์เจริญเติบโตได้ปราศจากปุ๋ยเคมีที่เป็นพิษ เป็นแหล่งเรียนรู้ และจัดฝึกอบรมอาชีพโดยทางอาหาร แก่เกษตรกรในชุมชนและผู้สนใจทั่วไปเพื่อขยายผลให้เกิดการยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรสู่ความยั่งยืน เป็นแหล่งฝึกและสาธิตการส่งเสริมสัมมาชีพแปรรูปและจัดจำหน่ายสินค้าเกษตรของเกษตรกรปลอดสารพิษ เป็นพื้นที่กิจกรรมที่ทดลองใช้กระบวนการผสม

แนวคิดโดยใช้ “ทฤษฎีระบบ” บูรณาการกับ “อิทัปปัจจยตา” และหลักเศรษฐกิจพอเพียงให้เกิดปฏิสัมพันธ์ในเชิงความคิดและนำไปปฏิบัติการ

6) ถอดบทเรียนปัจจัยความสำเร็จในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองได้พบปัจจัยความสำเร็จประกอบด้วย ด้านผู้นำ ด้านการมีแบบอย่าง ด้านความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐาน ด้านการรวมพลังกลุ่มและการมีส่วนร่วม ด้านความเข้าใจในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ด้านการลดความสัมพันธ์กับทุนภายนอก และด้านการสร้างความเชื่อและความศรัทธาในตน

องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

จากการถอดบทเรียนโดยการระดมความคิดเห็นของชาวบ้านในชุมชนตำบลภูน้ำหยด พบว่าความสำเร็จในการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ เกิดจากปัจจัยดังต่อไปนี้

1. “ผู้นำ” ด้วยความเป็นชุมชนเกษตรจึงทำให้ชาวบ้านยังคงเชื่อมั่นในตัวผู้นำ โดยเฉพาะผู้นำแบบที่เกิดจากบารมีที่สั่งสมมา ดังเช่น นายละมูล โพธิ์เงิน เป็นต้น โดยชาวบ้านเชื่อแนวทางที่ผู้นำกำหนด หากผู้นำชักชวนให้เปลี่ยนแปลงหรือรับสิ่งใหม่ชาวบ้านก็ยอมรับได้

2. “ต้นแบบ” จากทุกเวทีที่เปิดรับฟังความคิดเห็นและระดมความคิดเห็นจากชาวบ้าน พบว่าชาวบ้านให้ข้อมูลตรงกันว่า ชาดต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ จึงไม่รู้จะเริ่มต้นอย่างไร และไม่เชื่อมั่นว่าถ้าทำแล้วจะสามารถประสบความสำเร็จได้ ชาวบ้านประสงค์ที่จะได้พบต้นแบบที่ประสบความสำเร็จ ในกรณีดังกล่าว คณะผู้วิจัยจึงได้ริเริ่มสร้างต้นแบบโดยใช้พื้นที่ของนายกมล นาบุญเรือง และจัดตั้งเป็นชื่อไร่พุทธานิเวศน์สำหรับการพัฒนาให้เป็นต้นแบบของชาวบ้าน

3. “ความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐาน” ระบบการเกษตรของชาวบ้านแบบดั้งเดิมที่เน้นทำไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง มักไม่ให้ความสำคัญกับปัจจัยพื้นฐานการทำการเกษตรคือ น้ำกับดิน แต่เมื่อจะเปลี่ยนแปลงไปสู่การทำเศรษฐกิจพอเพียงก็หลีกเลี่ยงเสี่ยงเรื่องดินกับน้ำไม่ได้ ทางคณะผู้วิจัยจึงได้รณรงค์ให้ชาวบ้านทำธนาคารน้ำใต้ดิน และใช้ทฤษฎีแก้งดินเพื่อให้ชาวบ้านมีดินที่เหมาะสมกับการทำเศรษฐกิจพอเพียง เมื่อเปรียบเทียบระหว่างครอบครัวที่ใช้พื้นที่ปกติปลูกผักกับครอบครัวที่พัฒนาตามแนวทางของคณะผู้วิจัยก็พบว่า ครอบครัวที่นำเอาแนวคิดการทำธนาคารน้ำใต้ดิน การแก้งดิน ทำให้ได้ผลผลิตดีกว่าทำเกษตรแบบเดิม

4. “พลังกลุ่มและการมีส่วนร่วม” การรวมกลุ่มและการมีส่วนร่วมของชาวบ้านมีผลต่อความสำเร็จอย่างสำคัญ จากที่ชาวบ้านเคยทำเกษตรแบบดั้งเดิมต่างคนต่างอยู่ และมีความสัมพันธ์กันบนพื้นฐานของผลประโยชน์ คือการว่าจ้างและรับจ้างในบางขั้นตอนของการทำเกษตร แต่เมื่อเริ่มมีเวทีให้ชาวบ้านได้เริ่มคิดและรวมตัวทำด้วยกัน ชาวบ้านก็มีความรู้สึกว่าการทำงานและมีความเข้มแข็งในการผลักดันความต้องการไปสู่การตอบสนอง จุดร่วมที่สำคัญในชุมชน พบว่า ชาวบ้านมองเห็นผลประโยชน์จากการเปลี่ยนแปลงไปดำเนินชีวิตตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง

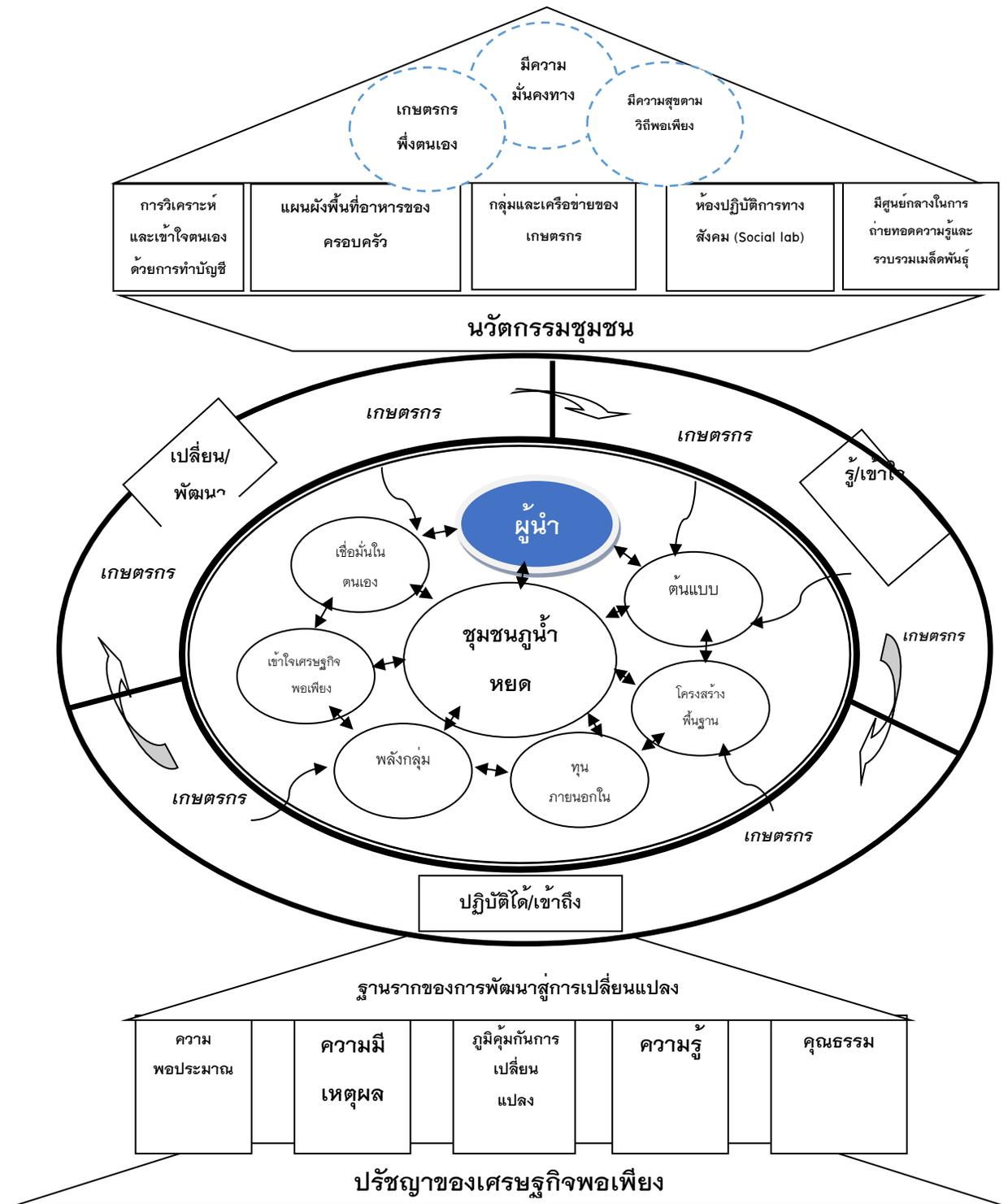
5. “ความเข้าใจในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง” เดิมทีในช่วงแรกของการเปิดเวทีร่วมกับชาวบ้าน พบว่า ชาวบ้านมีความเข้าใจเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงที่สามารถใช้ได้จริงในชีวิตน้อยมาก ชาวบ้านรู้จักเศรษฐกิจพอเพียงผ่านการสื่อสารในรูปแบบต่างๆ รับรู้แล้วก็ผ่านไป เพราะไม่มีปัจจัยใดมากระตุ้นให้ลงมือปฏิบัติการ แต่เมื่อชาวบ้านเข้าร่วมกิจกรรมในเวทีต่างๆ ที่คณะผู้วิจัยได้จัดขึ้น จากที่เคยรู้สึกเป็นไปไม่ได้ ก็เริ่มมีความสนใจ เมื่อเกิดความสนใจก็อยากทดลองทำดู นำไปสู่การเกิดอาสาสมัครที่เข้าร่วมขับเคลื่อนกับคณะผู้วิจัย

6. “การลดความสัมพันธ์กับทุนภายนอก” ปัจจัยนี้ค่อนข้างเป็นไปได้ยาก แต่ในครอบครัวแกนนำที่เข้าร่วมโครงการ ได้ริเริ่มการลดการใช้ปุ๋ยเคมีและหันมาใช้ปุ๋ยอินทรีย์ที่ผลิตเอง รวมทั้งปุ๋ยคอกที่พอหาได้ และไม่เป็นภาระค่าใช้จ่ายในชุมชน เมื่อชาวบ้านเริ่มลดความสัมพันธ์กับทุนภายนอก สิ่งก็ตามมาก็คือการลดต้นทุน การเพิ่มรายได้ การมีเงินออม และสุขภาพที่ดี ที่สำคัญที่สุดก็คือลดปัญหาหนี้สินได้

7. “การสร้างความเชื่อและความศรัทธาในตน” คณะผู้วิจัยใช้หลักการและกิจกรรมที่จะให้ชาวบ้านเชื่อมั่นและศรัทธาในตนเองว่าสามารถทำได้ และประสบความสำเร็จได้ผ่านการอบรมเชิงปฏิบัติการ “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” และเข้าไปพบพูดคุยกับชาวบ้านก่อนที่จะเกิดปัญหาไวรัสโคโรนา การไปเยี่ยมที่บ้านและแนะนำแบบรายบุคคลส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงของชาวบ้านได้เป็นอย่างดี

ซึ่งการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเอง เริ่มต้นจากรากฐานที่สำคัญคือการสร้างความเข้าใจในเรื่องปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงให้เกษตรกรได้เข้าใจว่าสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง ตามหลัก 3 ห่วง 2 เงื่อนไข ประกอบด้วย ความพอประมาณ ความมีเหตุผล ภูมิคุ้มกัน โดยมีเงื่อนไขของการตัดสินใจและดำเนินกิจกรรมต่างๆ ให้อยู่ในระดับพอเพียง 2 ประการ คือ เงื่อนไขความรู้ และ เงื่อนไขคุณธรรม ผ่านกระบวนการเรียนรู้จากการเพิ่มศักยภาพเกษตรกรตามหลักสูตร “เกษตรกรผู้เปลี่ยนแปลงชีวิต” โดยมีหน่วยการเรียนรู้ประกอบด้วย (1) วัจนชีวิตในไร่อ้อยและมันสำปะหลัง (2) เมื่อชีวิตพึ่งพาอาหารจากภายนอก (3) สร้างอาหารในบ้านเรา (4) ก้าวสู่ชีวิตแบบพอเพียง และ (5) ปฏิบัติการสร้างควมมั่นคงทางอาหาร มุ่งเป้าหมายในการเชื่อมโยงความรู้ไปสู่การปฏิบัติที่กลุ่มเกษตรกรชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง โดยอาศัยเงื่อนไขสู่ความสำเร็จ 7 ประการประกอบด้วย (1) ผู้นำ (2) ต้นแบบ (3) ความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐาน

(4) พลังกลุ่มและการมีส่วนร่วม (5) ความเข้าใจในปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (6) การลดความสัมพันธ์กับทุนภายนอก และ (7) การสร้างความเชื่อและความศรัทธาในตน ก่อให้เกิดนวัตกรรมจากกระบวนการทำงานวิจัยร่วมกับชาวบ้าน 5 ประเภทประกอบด้วย (1) หลักการทำบัญชีครัวเรือนสมุดต้นทุนประกอบอาชีพ (2) แผนผังพื้นที่อาหารของครอบครัว (3) เครือข่ายเกษตรกรในชุมชน (4) ห้องปฏิบัติการทางสังคม (Social lab) และ (5) มีศูนย์กลางในการถ่ายทอดความรู้และรวบรวมเมล็ดพันธุ์ที่ทำให้เกษตรกรพึ่งตนเองได้ ที่ส่งผลให้ชาวบ้านสามารถพึ่งตนเองได้ มีความมั่นคงทางอาหาร และมีความสุขตามวิถีชีวิตแบบเกษตรกร ดังนั้น คณะผู้วิจัยจึงได้วิเคราะห์ตัวแบบของการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของเกษตรกรตำบลภูน้ำหยด อำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์ ที่แสดงให้เห็นถึงความเชื่อมโยงของ แนวคิด หลักการ กระบวนการ และเป้าหมาย ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 ตัวแบบการขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของเกษตรกร

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยเรื่อง “การขับเคลื่อนปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีพจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังอำเภอวิเชียรบุรี จังหวัดเพชรบูรณ์” สำเร็จลงด้วยดีตามวัตถุประสงค์การวิจัยก็ด้วยการสนับสนุนทุนดำเนินการวิจัยจากสำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช) ประจำปีงบประมาณ 2563 ตามสัญญาเลขที่ วช.อว.(อ)(ภอ)/185/2563 แล้วเสร็จในปี พ.ศ.2565

ขอเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในเชิงนโยบาย

1) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรมีนโยบายให้การสนับสนุนทั้งด้านทรัพยากรการบริหาร ด้านงบประมาณและการสร้างระบบกลไกในการสร้างความร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องในการขับเคลื่อนการสร้างการเปลี่ยนแปลงการดำรงชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงที่สามารถเป็นต้นแบบและขยายผลสร้างความมั่นคงทางอาหารเพื่อลดการพึ่งพาจากภายนอกให้แก่ชุมชนได้

2) องค์การปกครองส่วนท้องถิ่น ควรสนับสนุนการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานที่เพียงพอและเหมาะสมต่อการส่งเสริมให้กลุ่มเกษตรกรไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลังนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำรงชีวิต และสนับสนุนช่องทางในการบริหารผลผลิตจากการใช้หลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในการดำรงชีวิต รวมถึงผลักดันให้เกิดพื้นที่การเรียนรู้ต้นแบบการดำรงชีวิตตามแนวปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงโดยสร้างการมีส่วนร่วมกับองค์กรชุมชนต่าง ๆ เพื่อให้การดำเนินงานเกิดความเข้มแข็งและมีการขยายผลเป็นเครือข่ายเรียนรู้และปฏิบัติการร่วมกัน

ข้อเสนอแนะสำหรับชุมชน

1) ชุมชนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นสร้างความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐาน ระบบการเกษตรโดยใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง ขยายผลต้นแบบที่ประสบความสำเร็จในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำรงชีวิตให้เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่อง

2) ชุมชนต้องร่วมกันสร้างความยั่งยืนให้กับศูนย์เรียนรู้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเพื่อเป็นศูนย์กลางขยายผลการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำรงชีวิต มีการจัดการเรียนรู้ร่วมกัน เสริมสร้างความศรัทธาในตนในการนำหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในการดำรงชีวิต

ข้อเสนอแนะในการวิจัย

1) ควรมีการศึกษาความคุ้มค่าในการนำปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงไปใช้ในสร้างความสำเร็จเปลี่ยนแปลงจากวิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตลาดสู่วิถีเศรษฐกิจแบบพึ่งตนเองของชาวไร่อ้อยและไร่มันสำปะหลัง

2) ควรมีการส่งเสริมการพัฒนาทักษะท้องถิ่นในชุมชนน้ำหยดเพื่อทำหน้าที่เป็นแกนนำในการขับเคลื่อนงานวิจัยชุมชนให้เกิดการยกระดับคุณภาพชีวิตของเกษตรกรชาวไร่ไถ่และมันสำปะหลัง

References

- Bunyanuwat, B. (2011). *The Application of the Sufficiency Economy Philosophy in the Daily Lives of People in Dusit District Communities*, Bangkok. Suan Sunandha Rajabhat University.
- Chuaythani, P. (2003). *Cultural Changes in Rice Farming among Farmers in Suphan Buri Province: A Case Study of Bang Ta Thon Subdistrict, Song Phi Nong District, Suphan Buri Province* [Master's Thesis, National Institute of Development Administration].
- Department of Community Development, Ministry of Interior. (2019). *Factors Affecting the Success of Community Livelihood Development: A Study Report*. Department of Community Development, Ministry of Interior.
- Klomsiripichai, N. (2006). *Sustainable Development*. Rambhai Barni Rajabhat Institute.
- Office of the National Economic and Social Development Board. (2002). *Strategic Framework for Poverty Alleviation 2002-2006*. Office of the Prime Minister.
- Office of the National Economic and Social Development Council. (2018). *2018 Annual Report of the Office of the National Economic and Social Development Council*. Office of the National Economic and Social Development Council.
- Rattanamongkolmas, S. (1991). *Social Science Theory*. Institute Development Scholars Association, National Institute of Development Administration.
- Thitipasitthikon, P. (2019). *Fundamental Concepts for Administration and Development* [Master's Thesis, Mahachulalongkornrajavidyalaya University Press].